

Jegyzetek

1. Pethő Ágnes: A MOZGÓKÉP INTERMEDIALITÁSA, A KÖZTES LÉT METAFORÁI = KÉPÁTVITELEK. TANULMÁNYOK AZ INTERMEDIALITÁS TÁRGYKÖRÉBŐL. Szerk. Pethő Ágnes. Kolozs-vár, Scientia Kiadó, 2002. 28.
2. Dánél Mónika: AZ INTERMEDIALITÁS SZEREPE AZ OROSZ HASONMÁS-TÖRTÉNETEKBEK. *Iskolakultúra*, 2002/6. 13.
3. Vö. Pethő: i. m. 23.
4. Biró Yvette: A HETEDIK MŰVÉSZET. Osiris, 2003. 57.
5. I. m. 26.
6. Vö. Pethő: i. m. 30.
7. René Descartes: ÉRTEKEZÉS A MÓDSZERRŐL. Fordította Szemere Samu, átdolgozta Boros Gábor. Matúra, 1992. 64., 65.
8. A tolvajmotívum végigvonul az egész történeten, hiszen Hugo apró lopásokból tengeti életét, de tolvajjá válik Isabelle is, aki az automata elcsent kulcsát hordja a nyakában. Az Hugót lenyűgöző Prométheusz-festményről természetesen kiderül, hogy Méliès alkotása. A tűz megszerzése is átlényegül, hiszen Prométheusz „*azért lopta el az istenektől a tüzet, hogy megajándékozza az embereket a moziival*” (381.), s így Prométheusz alakja nemcsak Hugóval, hanem Méliès-vel is azonosítható.
9. Pethő: i. m. 47.

Visy Beatrix

TALÁLTAM EGY KÖNYVET

Batár Attila: Az emberi tér.

Válogatott tanulmányok

Terc Kft., 2010. 260 oldal, 2500 Ft

Batár Attila huszonhárom különböző építészeti-urbanisztikai témájú írást, rövid cikket és interjúút válogat össze kötetébe. Eltűnődhetünk, hogy mi teszi ezeket az írásokat a térről szóló köteté, vagy másképpen feltéve a kérdést, mi fűzi fel egy vezérfonalra ezeket az írásokat. Magától értetődő lenne a címből kiindulva azt feltételezni, hogy a tér. Hiszen a cím irányadó lehetne, de úgy hiszem, mégsem lenne helyes a kötetet egyfajta sajátos batári térelméletként felfogni, hiszen például az írások címében egyetlenegyszer sem fordul elő a tér szó, mint az építész által létrehozott legfontosabb közeg, és nem is válnak a különböző síkokon kifejtett írások egyfajta rendezett elméleté.

Szó van itt építészetről, épületekről, vízről, hidakról, hangok és tények játékaról, városi

formákról, sőt regionális léptékű városokról, de kevés szó esik a TÉR-ről magáról vagy a tér különböző szintű meghatározásairól. Vagy mégis? Hiszen mindazok a dolgok, amelyekről szó esik, épületek, hidak, lépcsők, városok, városrészek, térbeli alakzatok, valamiképpen helyet foglalnak a térben, alakítják térbeli világunkat. Persze mindez természetes is, hiszen minden, ami van, sőt mi magunk is térbeli kiterjedéssel rendelkező alakzatok vagyunk.

Mindez persze kevés lenne ahhoz, hogy a kötet címében a tér legyen hangsúlyos, de olvasva az írásokat rájövünk: egyáltalán nem mindegy, hogy a dolgok térbeliségének magától értetődőségét miképpen fogjuk fel, illetve értelmezzük. Batár Attila írásait a különböző térbeli helyzetek érzékelésének, értelmezésének sajátos módja fogja össze. Az a közvetlenség, ahogy a tér érzékelését, tapasztalását szavakba önti, anélkül, hogy akár a vulgaritás síkjára süllyedne le, akár az absztrakciók világába lendülne át. Batár Attila szépen és közvetlenül ír a térről, és tulajdonképpen nem is hangsúlyozza külön, hogy ő most éppen a térről ír, csak teszi mindezt egyfajta természetes magától értetődőséggel.

„*Amikor a nap lebukik, a téren meggyújtják a lámpákat, és kivilágítják a templom árkádsorait... A nappal sötét felületek – ilyen például a mennyezet, az ívek belső fele – fényben élnek, más elemek meg éppen most kerülnek árnyékba...*” – írja például A ST. Sulpice FÉNYEI ÉS ÁRNYAI című írás befejező részében, szinte költői képekkel festve le az éppen érzékelhető térhatást.

Az érzékletes leírás hangja természetesen megváltozik, amikor város vagy régió léptékű leírások következnek, de a közvetlenség vagy legalább az arra való irányultság ekkor is megmarad.

Azoknak, akik túlságosan is a telekommunikáció vagy a virtuális valóság bűvkörében a város haláláról beszélnek, figyelmeztetőül hangozhat a mondat a város valós térbeli világának szűkegyességéről: „*Virtuális valóság, ami azonban csak akkor lehetséges, ha valamilyen fizikai fal, ernyő stb. is jelen van. Minden szimbólum csak valamilyen valóságos építészeti térben hozható létre, s minden esetben, még ha áttételen keresztül is, valamilyen valóságot közvetít*” – írja VÁROSI FORMÁK MA ÉS HOLNAP című írásában, majd később nagyon egyszerűen megfogalmazza a lényegét: „*Az ember továbbra is keresi a közvetlenül átélhető, hallható és*

ízlelhető élményeket. Ez az igény továbbra is fenntartja a várost.”

Batár Attila bízik a város jövőjében, de jól látja, hogy a város, különösen a városi lét meg-
rázkódtató változásokon esik át, s ezek a meg-
rázkódtatások a legkülönbözőbb, ma még ki-
számíthatatlan eredménnyel járhatnak. Amikor
az ókori városok maradványain létrejöttek a
középkori Európa városai, vagy amikor a kéz-
művességen alapuló középkori város az ipari
forradalom nagyvárosává vált, az élet, de külön-
ösen a városi élet radikálisan megváltozott.
Valami hasonló méretű változás zajlik ma is,
amikor kialakul és dominánssá válik a korszak-
ra jellemző várostípus, a regionális város.

Hiba minden védelem, ami a város külső
formájára vonatkozik, csak a változás az állandó,
az átalakulás elkerülhetetlen. Minden azonban
új városi sűrűsödések kialakulásával, a térbeli
közelség igényeinek nem megszűnésével, ha-
nem átalakulásával jár. A változások nem kerül-
ték el a történelmi belvárosokat sem. *„A legszem-
betűnőbb változás a történelmi városrészben történik,
ahol a régi épületeket felújítják, homlokzataikat rend-
re lemosják, helyreállítják, hogy a restaurált város
a harmonikusnak ítélt múlt illúziókeltését szolgálja.
A régi negyedek építészeti hagyományokat bemutató
múzeummá válnak. A régi lakók kiköltöznek, s he-
lyükbe lépnek a turisták, akik a hagyományos város-
ban a megkövesedett és szemlére kitett múltat keresik
fel”* – írja.

Az átalakulások végeredménye tehát kiszá-
míthatatlan. Batár inkább kérdezi, mint állítja,
hogy lejtart az utópiai korszaka. Nem tervezzük
vagy nem akarjuk tervezni a jövőt. A város nem-
csak az időben, de a térben is áttekinthetetlen-
né válik. Ugyanakkor *„Nem igazolódik be az a
feltételezés, hogy századunkban a város eltűnik, mert
az az új városforma, amelyet regionális városnak
nevezhetünk, a hagyományos várostól eltérő jellemzők
ellenére is ellátta a várostól elvált, megszokott felada-
tokat. Ezért inkább a város típusváltásáról beszélhe-
tünk”* – írja a már idézett VÁROSI FORMÁK MA ÉS
HOLNAP-ban, talán legátfogóbb írásában.

Tanulmánya csak látszólag foglalkozik for-
mai kérdésekkel, lényegében tartalmi – a város
működésével, életével – kapcsolatos kérdése-
ket feszeget, és hitet tesz a város vagy inkább a
különbéle várostípusok újjászületése mellett.
A várostípusok közül kiemeli a regionális vá-
rost, amelyet a jövő meghatározó várostípu-
sának tart. Ezekről a városokról szól másik ur-
banisztikai témájú nagyobb lélegzetű írása, a

REGIONÁLIS VÁROSKOK címmel, amely igen sok meg-
állapítása tekintetében átfedésben van az elő-
zőekben elemzett VÁROSI FORMÁK MA ÉS HOLNAP
címmel.

A mai és holnapi városokról mondtak itt
három konkrét város bemutatásával egészülnek
ki. New York, Párizs, Berlin korunk emblemati-
kus városai, mindazzal együtt, hogy más és más
pályát járnak be. Az általános következtetést
Batár itt mintegy összegzően vonja le: *„A fent leírt ta-
paszlatatokból, a regionális városok rendszeréből há-
rom új következtetést vonhatunk le: a visszaáramlást
a régi központi városnegyedekbe, a történelmi váro-
sok múzeummá válását és a többcentrumú városok
kibontakozását.”*

Ezeket a jelenségeket vizsgálja a három vi-
lágváros példáján keresztül. Valóban ez a három
város, amely leginkább megmozgatta a várossal
foglalkozók fantáziáját az elmúlt évtizedben, s
valóban ezek a városok azok, amelyek a városi-
asság mai imázsát számunkra legnyilvánvalóbb
módon megjelenítik.

Atanulmányok látszólag szenttelen leíró hang-
neméből a felületes szemlélő arra következtet-
het, hogy Batár semleges krónikása, elmesélője
a lejátszódó folyamatoknak. Mintha nem akarná
értékelni, hogy mindaz, ami történik, mi-
lyen irányban halad. A figyelmes olvasó azon-
ban rábukkan az értékelő Batárra is. A szöve-
gekben elszórtan, de rendszeresen megjelenik
egy igen éles hangú felhívás. A nyugodt leíró
hangnem – itt látszik – megtévesztő, nem is rit-
kán felszínre bukkann az erőteljes kritikai hang:
*„Hatalom ellen hatalmat kell felsorakoztatni, hogy
a lakók akarataikat érvényesíteni tudják a beruhá-
zókkal szemben. Csak ebben az esetben lehet remélni,
hogy újabb épülettömbök helyett zöld foltok is kelet-
kezzenek a városban”* – írja REGIONÁLIS VÁROSKOK
címmű írásában. (103.)

Szintén radikális a kritikai hang a hatalom
és látszat világgal szemben: *„Hol voltak azelőtt
az irodák? Kevesen is voltak, vagy a gyárak közelé-
ben. Most mindent eluralnak. Mindenki tisztségviselőt
csináltak... És mind egymás közelébe akar kerülni...
A személyes kontaktus ugyanolyan fontos maradt,
mint annak előtte... A vezetők látni akarják a nekik
dolgozókat... és ugyanolyan fontos, hogy mindenki
tudja, lássa, hogy milyen nagyszerű intézményről van
szó... Presztízs-kérdés lett a város irodanegyedében
dolgozni, pompás épületekkel büszkélkedni. Ennek
semmi köze sincs a munkához. Legalábbis közvet-
lenül nincs. Csak a látszathoz.”*

Hasonlóan kritikus a hangnem a városi rekonstrukciókkal kapcsolatban is. „A város nemcsak múzeumvárossá alakult, ahol az épületek múzeumi tárgyak, hanem irodaépületeivel üzlemberek, politikusok, nemzetközi események, intézményekre jövőök találkozási helyévé is vált... Ezért a város kirakja árúit, mutogatja magát, hogy idecsalogassa az idegeneket. A látogatók jelenléte tovább alakítja a város struktúráját és karakterét” – írja Párizssal kapcsolatban.

A közösségi stratégiák hiányát látva szintén nagyon kritikus: „Napjainkban a magánautó használata még mindig egyre jobban fokozódik. A lakosság nem hajlandó lemondani az egyéni megoldásról, a saját kocsit igénybevételeéről... Amerikában a kocsivezetők kétszer annyi távolságot tesznek meg kocsijukkal, mint az európaiak, egyrészt, mert a benzin ára fele az európainak, másrészt jobban hozzászoktak ahhoz, hogy mindent kizárólag egyénileg oldjanak meg, így még a szomszédoláshoz is magánautót használnak” – írja például A KOMMUNIKÁCIÓ FELGYOR-SULÁSA, ZÉRÓ AUTÓFORGALOM című írásában.

Már ennyi idézetből is látszik, hogy Batár nagyon is kritikusán szemléli a jelenlegi világ-helyzetet. Kritikai hangja mégsem rossz értelem-ben profétai. Nem ostoroz, nem fenyeget világvége-látomással, de figyelmeztet, majdnem szelíden, arra, hogy hatalom, presztízs és látszat vált a mai városépítés motorjává, és mindezekkel szemben az egyéni megoldások keresése vált uralkodóvá!

A város pedig par excellence közösségi termék. Batár a létező jelenségeket írja le és szemléli kritikusán. Ritkán vállalkozik arra, hogy megmondja, mit is kell csinálni. Ugyanakkor Budapestet láthatóan szerető aggódással szemléli. Itt az is kiolvasható, hogy mit tartana jónak. A mára elharapódzó jelkívánással szemben leszögezi: „Nem hiszem, hogy a városnak több monumentális épületre volna szüksége. És egyáltalán nem hiszem, hogy ebbe a városképhez éggel kacérokodó toronyokat kellene építeni. Miért lenne a városnak igénye függőleges figyelemkeltőkre... Ma már egyre többen jogosulatlanul és elavult gondolatnak tartják a magasházak építését. De az üzleti szempontok, a nagy-ravágyás, mások túlszámnyalásának vágya ma is ébren tartja az égre törés gondolatát...” – írja TABULA RASA, KONZERVÁLÁS VAGY ÁTÉPÍTÉS című – lényegében Budapestről szóló – írásában.

Budapest vonatkozásában a megvalósult állapotokkal szemben is erőteljesebben megjelenik a kritikai hang: „A rombolás újabb kori ismétléseként épül a Corvin sétány. Ahelyett, hogy az épü-

lettömegek között szabad levegőt adó, a környéket kiszolgáló, organizáló térváltást és parkot teremtettek volna, egy sehová sem vezető út jön létre napjainkban...” Itt kell megjegyezni, hogy a helyzet még ennél is rosszabb, mert mi már tudjuk, hogy az út nem sehová, hanem egy szokásos bevásárlóközpont belsejébe vezet.

Batár Attila a kritikai észrevételek mellett alapvetően úgy gondolja, hogy az ördög a részletekben lakik. Ír a Bajza utca színesztéziájáról, lépcsőkről, a város hang- és fényművészetéről. Sőt, egyedi épületekről is.

Látszólag esetlegesen választ ki három építész, három művet: Renzo Pianót, Nagy Bálintot és Daniel Liebeskindet. Bár e válogatás nyilvánvalóan függ a személyes kapcsolatoktól és az egyéni érintettségétől, mégis összeköti a három művet valami. A feladat szokatlanul komplex megközelítése. A szokatlan megközelítés szokatlan, de még inkább többjelentésű eredményt okoz. A tér különös kibontását a helyszínből és a történetből. Így kapcsolódik az egyedi épületekről szóló írások füzére a kötet komplex megközelítésmódjához.

Végül: nem hallgatható el néhány kritikai észrevétel. A kötet kevésbé kiegyensúlyozott, mint Batár Attila korábban megjelent LÁTHATATLAN ÉPÍTÉSZET, valamint A TÖRTÉNELEM MINT TERVEZŐ című könyvei. Az egyes alfejezetek elhelyezkedése, súlya, szerepe némi esetlegességet mutat. Hiányzik a vezérfonál kifejtése, az egyes részek egymáshoz való viszonyának értelmezése. A legfájóbb ugyanakkor a nyelvi probléma. Batár Attila eredetileg magyar nyelven írt írásai nyelvi szempontból is kiválóak. Stílusuk szinte irodalmi, mindenesetre olyan építészeti-urbanisztikai leírások, amelyek érzékletes konkrétság és átfogó elvonatkoztató képesség birtoklásáról tanúskodnak. Korábban idegen nyelven megjelent írásainak fordítási színvonala ugyanakkor igen vegyes. Különösen csapnivaló néhány francia nyelvből fordított írás, ahol látszik, hogy a fordító egész egyszerűen nem érti, hogy szakmailag miről van szó, például a BAS-MONTREUIL címűben. Figyelmesebb válogatással és szerkesztéssel elkerülhetők lettek volna ezek a hibák.

A kritikai megjegyzések ugyanakkor eltörpülnek a kötetben megjelenő friss szellemiség, a szokatlanul közvetlen és érzékletes stílus és az átfogó urbanisztikai-építészeti mondanivaló mellett, amely a hazai szakirodalomban ritkaságnak számít.

Schneller István